

ISTORIOGRAFIE

Viorel COSMA

Muzicieni români în texte și documente (VIII) Fondul Eduard Caudella

„Memoriile mele” (II)

Indiscutabil, partea a doua a manuscrisului memorialistic al lui Eduard Caudella este mult mai interesantă, fiindcă maestrul ieșean se implică mai adânc în mișcarea artistică românească de la începutul sec. XX, în problematica învățământului muzical ieșean, în legăturile spirituale cu George Enescu, dar mai ales în problemele de estetică ale muzicii contemporane românești și universale. Textul se prelungește până în pragul morții compozitorului, fericit că la vârsta de peste 80 de ani a trăit momentul suprem al Unirii României Mari. Se poate afirma că ultima parte a Memoriilor reprezintă o radiografie vie, dureroasă, dar și relevantă a vieții muzicale ieșene, fără de care nu se vor mai putea realiza viitoarele sinteze asupra mișcării artistice și învățământului muzical local. Textul se întrerupe între anii 1913-1918 (timpul primului război mondial), autorul reluând firul amintirilor până aproape de clipa morții (15 aprilie 1924).

Director al Conservatorului de muzică și declamațiune din capitala Moldovei, Eduard Caudella atinge fenomenul delicat al predării ștachetei instituției de către Constantin Ionescu-Gros, cu întregul lanț al intrigilor și disputelor colegiale care apar în asemenea momente. Numai că maestrul a „salvat” Conservatorul de la desființare, prin eforturile sale de înnoire a procesului de învățământ superior și îndeosebi prin inițiativa activării unei orchestre simfonice, într-un moment când lașul nu dispunea de un ansamblu instrumental de nivel național. Amănunte prețioase ne dezvăluie în privința reprezentării operei Petru Rareș, capodopera teatrului liric autohton de la finele sec. XIX. Riguros cu propria sa activitate componistică, autorul ne dezvăluie apoi multitudinea de lucrări pe care le-a scris între anii 1910-1920, când s-a retras la Scheia și apoi în propria sa locuință, departe de zbuciumul războiului. Evocarea personalităților Teodor Burada, Gavriil Musicescu, Eduard Hübsch (cu ineditele amănunte ale închegării Inmnlui Național, în colaborarea cu Vasile Alecsandri) și George Enescu (pe care – realmente – l-a divinizat, mai ales că ambele Concerte pentru vioară și orchestră personale au trecut prin arcușul maestrului) vor rămâne portrete sentimentale de referință în muzicologia românească. Are totuși curajul și forța să-și exprime rezerva și regretul față de tragedia lirică Oedipe („Păcat că nu e subiect românesc!”). Adept al teoriei estetice clasicizante, exprimată de Vincent d'Indy asupra muzicii contemporane, Eduard Caudella nu-și ascunde criticile la inovațiile

avangardiste europene, atitudinea sa conservatoare asupra limbajului sonor căpătând adeseori accente dure de condamnare.

Măcinat de boală (reumatism, gută, paralizia cordelor vocale, probleme cardiace), Eduard Caudella se simte marcat de spectrul morții (își face testamentul, se retrage definitiv din viața artistică, renunță la lecțiile particulare care îi ameliorau pensia de mizerie și cheltuielile zilnice, întrerupe tratamentele balneare din afara Iașului și chiar din străinătate, unde îl trimiteau doctorii etc.). Fiecare dispariție a prietenilor din tinerețe (Alfred Grünfeld, Ferdinand și Ana Ries) sau atențatele politice, îl tulbură și-l întristează. Cel mai mult însă îl consumă lipsa de considerație a oficialităților față de muzicienii bătrâni și față de creatorii de valoare lăsați să trăiască într-un anonim pagubitor pentru arta națională. După 60 de ani de muncă cinstită și de luptă (dramatică, uneori) pentru afirmarea școlii muzicale românești, Eduard Caudella se socotește un artist umilit, nedreptățit, de către autoritățile de Stat. Ultimele pagini ale Memoriilor poartă pecetea unui om urmărit de-a lungul vieții numai de „ghinioana”.

Oglindă a unei epoci dramatice din istoria muzicii românești, amintirile lui Eduard Caudella rămân un document zguduitor al unei dinastii de creatori de înalt profesionalism, care a luptat timp de un veac pentru afirmarea artei autohtone la nivelul culturii europene.

Viorel COSMA

(pag.124) Fiind vorba de teatru revin la anul 1861 când m-am întors în țară și când la 1 septembrie intrasem și în funcțiune la Școala de muzică. Înainte a se începe Teatrul Național, atuncea în localul vechi, **Constantin Bălănescu**, mult apreciatul și iubitul artist, luase Direcțiunea Teatrului, primind subvențiunea Ministerului cum era uzul atuncea, pe timp de trei ani. Auzind de mine a venit să mă angajeze pentru timpul stagiunei ca șef de orchestră și să-i formeze (125) orchestra. Am primit cu plăcere. (În 14 și 15 august 1916, mobilizarea întregii armate românești și declarare[a] de război Austro-Ungariei. Înainte deja a avut loc o încăierare la frontiere între români și bulgari. Mulți morți și răniți de ambele părți...) [Text intercalat de Ed.Caudella, sub imperiul momentului dramatic al conflictului mondial, spre a umple pagina goală.n.n.]

Directorul Const. Bălănescu angajase pe timpul primei stagiuni a Teatrului Național pe **Mihail Pascaly** și soția sa **Matilda**. Amândoi **eminenți artiști**. Afară de aceștia pe excelenții actori: **Mihai Galino**, **Neculai Luchian**, **Gheorghiu, Dimancia**. Pascaly adusesese pe **băiatul [lui] Anestin**, care mai târziu devenise un **artist de seamă**.

În cursul Direcțiunii sale, Bălănescu a mai angajat pe eminenta artistă **Stavrescu**, pe neuitatul **Manolescu**, D-ra **Anicuța Popescu**, o talentată debutantă și mulți alți artiști de seamă de care nu-mi mai aduc aminte; **sunt 55 de ani de atuncea**. Orchestra mea era compusă din 20 persoane, profesori și elevi din Conservatorul de Muzică între care figura, în primul rând, **tatăl meu la violoncel, Musicescu** la violă, în diferite rânduri Capelmaestrul: Soltys la violina I-ma, Jacobsici la trâmbiță, Volmar la violina I-ma. În fiecare an, **timp de 14 ani**, cât am stat șef de orchestră la teatru, au trecut la rând, după muzicile militare ce erau în garnizoană, toți diferiții șefi de muzică. Profesorii din Iași și elevii cei mai buni din Conservator la diferite instrumente, au fost angajați în fiecare iarnă, astfel că

orchestra era **foarte potabilă** [puternică, viguroasă] și **șefii ei** au prins, din an în an, mai multă rutină atât în privința conducerii, cât și a orchestrației și a compunerii muzicii necesare la diferite (126) piese și vodevile și chiar a operetelor lui **Flechtenmacher**, care trebuia să le reorchestrez, deoarece Teatrul Național nu posedă **absolut nici o notă de muzică**. Păcat că toată munca și lucrul meu au ars cu incendiul teatrului vechi de la Copou, unde astăzi stă Universitatea. Angajamentul meu era cu leafă de 200 lei pe lună, cu condițiunea de a compune toată muzica necesară pentru piesele ce se jucau, fie: melodrame pentru drame și tragedie, [fie] pentru vodevile sau chiar operete, dacă era vreun **nenorocit** poet sau libretist, care ar fi făcut vreun libret; și toate aceste lucrări, rămâneau proprietatea teatrului. Aceste condițiuni erau fixate prin contract (127) pentru oricare șef de orchestră. Dacă avea noroc, mai căpăta și o jumătate de beneficiu pentru care trebuia să facă **vizite**, bineînțeles **cu birja** (dacă n-avea cai și trăsură!) ca să **poftescă** lumea să asiste la beneficiul său. Eu n-am făcut-o niciodată și de aceea făceam beneficii de **150-200 de lei**. În aceleași condițiuni a fost angajat și **Flechtenmacher** cu **Matei Millo**, când a fost Director, și au făcut împreună **Baba Hârca – prima operetă românească de valoare** și toate celelalte, ca: *Însurășii, Urâta satului, Crai Nou* și vodevilurile: *Cinel-Cinel, Doi [țărani- n.n.] și cinci cărlani, Piatra din casă, Doi morți vii* etc. Textele, parte de **Millo**, parte de **Aleksandri**. Și mie îmi făcuse **Aleksandri** cupletele pentru (128) piesa sa *Harță răzeșul*, cu gândul s-o schimbe în operetă, dară n-a reușit, deoarece nu era specialitatea sa de a face un libret de operetă sau operă comică, nevroid, ca **mare poet** ce era, a se supune unei forme deja adoptate de alții pentru acest gen.

Primul beneficiu ce l-am avut la Teatrul Național, ca șef de orchestră, a reușit perfect. Eram **tânăr și nou venit din Paris**, prin urmare aveam oareșicare atracțiune. Am cântat între acte *Fantazia mea națională*, op. 1, pentru violină, pe care o compusesem la iubita mea „Scheia”. Orchestra m-a acompaniat și șeful de muzică de la Regimentul de Infanterie, **Umvogel**, care era prima violină la (129) orchestra mea, a condus-o. Succesul a fost **frenetic** și teatrul garnisit de tot ce era mai de **gust și elegant** din lași (**fără exagerare!**).

Din rețeta de 37 galbeni (partea mea), adică 400 lei noi, mi-am cumpărat un piano. Nu era nici **Pleyel, Erard** sau **Bösendorfer**, dar era potabil. Pe el, sau cu ajutorul său, am compus multe...

De la anul 1861 până la 1875 am stat ca șef de orchestră (trecând prin multe peripeții și mai plăcute și mai displăcute) la Teatrul Național. Ca directori am avut întâi pe Const. Bălănescu și apoi pe Neculai Luchian, Teodor Aslan. Director de scenă a fost Delmary. Văzând însă că afacerile bănești nu prea mergeau splendid (cu toată munca grea ce o aveam, stând noți întregi la biroul meu, aranjând pentru a doua zi cupletele pentru piesele ce trebuiau (130) să se joace, [apoi] într-o noapte revenind de la repetiție, am aranjat **toate cupletele**, 27 la număr, din *Cucoana Chirița* – fără partițiune, din memorie – și a doua zi am făcut repetiția împreună cu actorii și seara a mers perfect, [căci] la teatru nu ai timp să te codești mult. Trebuie să lucrezi **repede și bine** – **m'am decis** să dau și lecțiuni de piano, pe la pensioane. D-na Grandjean a fost întâia ce m-a angajat ca profesor; mai târziu și D-na Tajard. Am părăsit teatrul la 1875 și n-am mai avut a face cu el până la 1880, când am scris **cu D-nul Otremba sau D-sa cu mine** (cum vrei s-o iei), *Olteanca*. Voi reveni. Să mă-ntorc la Conservator.

După moartea iubitului meu părinte, toți profesorii (131) credeau că voi stăruii să fiu numit Director la Conservator. Eu însă nici nu m-am gândit. Opt zile după moartea tatălui meu, m-am dus la [Constantin] **Gros** și i-am spus să facă o adresă către Ministrul de Instrucțiune (**pe care o voi iscăli eu, cel dintâi**) prin care cerem noi, profesorii, să fie numit Director. Fiind eu cel mai tânăr din toți, nevroidind a-mi băga capul sub evanghelie, și mai ales, vroind a face (132) un bine lui **Gros** care avea nouă (9) copii, n-am vrut să stăruii pentru mine. Gros a stat **douăzeci și patru de ani** Director și n-am avut ocazie să mă plâng vreodată de el. Din contra, mi-a dat la orice ocazie preferință, mai ales în ce privea muzica. L-am susținut și eu unde am putut, când avea de gând să facă ceva spre a propaga muzica (132), așa [atât – n.n.] pe terenul teatral, cât și orchestral. La teatru a dat într-o iarnă un concert cu Orchestra Conservatorului (data exactă am uitat-o) compusă din profesorii școlii, elevii cei mai buni și câteva instrumente de suflare de la muzica militară. Am executat între altele și **o Simfonie de Haydn (prima care s-a executat vreodată în Iași)**. Orchestra a fost condusă de însuși Directorul Gros și reușita concertului înreg, cât și a Simfoniei, a fost cât s-a putut de bine, cu mijloacele de care dispunea Conservatorul atuncea.

La alte producțiuni școlare de finele anului, care s-au dat la Circul Sidoli (înainte [de] a se zidi teatrul nou la 1896, sub auspiciile lui Gane și Pogor, de Hellmer și Fellner, arhitecții veniți din Viena, sub privegherea lui Cocici) și în urmă, la noul (133) Teatru Național la care se produceau elevii cei mai talentați și absolvenții, așa [atât] la canto, cât și la diferite instrumente ca: piano, vioară, flaut, clarinetă, corn și trompetă, etc., elevii ai profesorilor care s-au succedat în cursul de 24 de ani a Direcțiunii lui Gros. Statistică mai lămurită o las celor în drept, nefiind specialitatea mea. Ce mă privește pe mine personal este: că Gros și Musicescu au venit într-o zi în clasă la mine și m-au rugat să mă însărcinez eu (**bineînțeles gratuit**) cu **clasa de Orchestră**. Le-am mulțumit pentru încrederea **cu care m-au onorat** și am primit. Mijloace nu erau suficiente, dară am făcut ce-am putut „**j'ai fait pour mon mieux**”. După un timp, piesele de seamă, ca Concerte de piano și de (134) vioară, bucățile de ansamblu coral sau numere dintr-o operă pentru solo și cor, se executau cu acompaniament de orchestră și astfel **cu încetul** s-a făcut un progres **însemnat** în propășirea Conservatorului. **Noi cu toții, director și profesori** lucram **cu sârguință** și astfel lucrul mergea foarte bine. **Intrigi și invidie** nu existau între noi, fiecare își făcea datoria (câțiva și **mai mult** decât atât) și cu chipul acesta nu știam ce vrea să zică: anchete și inspecțiuni în urma unei plângeri oarecare din partea cuiva. Trăiam cu toți ca într-o familie, **fără a ne face prea multe concesii**... Când am compus sau a compus, prietenul meu Colonelul Dr. G. Otremba, opera comică *Olteanca* (libretul de răposatul General Gh. Bengescu-Dabija) (135) pe care am pus-o eu în picioare **ca să stea drept**, profesorii Conservatorului, cât și **toți de la Conservator** mi-au dat tot concursul necesar ca *Olteanca* să aibă cel mai mare succes posibil și l-a și avut. (Într-o dare de seamă ce am făcut în revista „**Muzica**”, Nr. 1 din întâi ianuarie 1916 care apare în Capitală, am spus tot ce s-a petrecut până la l-ma reprezentație a acestei opere la 1880, în primăvară.)

Împlinind la 1898 anii mei de serviciu (30), având numai vârsta de 50 ani, am vrut să-mi reglez drepturile mele la pensie. Prietenii mei din țară și din străinătate, spuindu-mi însă c-ar fi ridicol să mă retrag, fiind încă în putere de a mai lucra, și să mai stau, cel puțin până la **60 de ani**. Am consimțit cu condiția să

fiu numit Directorul Conservatorului, mai ales că Papa Gros își dăduse demisia (136) fiind bolnav. Am fost numit de D. **Take Ionescu**, atunci Ministru de Instrucțiune, n-am primit însă, fiind foarte nervos și obosit. După câteva luni tot m-am decis și în toamnă, la Sf. Dumitru, am intrat în funcțiunea de Director, rămânând totodată și profesor la clasa de violină, ca și mai înainte. **Papa Gros** s-a retras la pensie. **Cățiva** din **colegi** au cam strâmbat nasul vroind a fi numiți D-lor în postul de Director, dară s-au liniștit în urmă, văzând că lucrul e un fapt împlinit. Mi-au făcut D-lor, din când în când, când ocaziunea le părea favorabilă, câte o mizerie, dară la urma urmei m-am obișnuit (137) și cu acestea. Cu ce nu se deprinde omul. O, ho!

Imediat după numirea mea de Director, am mers la București să mă prezint Ministrului meu, D. **Take Ionescu**, ca să mă cunoască și ca să-i supun câteva dorinți ce le aveam pentru îmbunătățirea și completarea Conservatorului, mai ales cu un piano încă și cu toate instrumentele de suflat, necesare pentru clasele respective și completarea orchestrei pentru care scop am rugat pe D. Ministru să mai înființeze și clasele de **oboe** și **contrabas**, de care aveam absolută trebuință pentru Orchestră, **de care aveam de gând să mă ocup foarte serios**.

Am avut astă dată noroc (nu ghinion ca de obicei) și am reușit. Cel dintâi lucru a fost reînființarea Orchestrei și după **trei luni**, când D. Ministru a venit anume, cum mi-a declarat D-sa (138) însuși, la Iași, ca să se încredințeze: ce e cu nenorocitul ista de Conservator din Iași, atât de ponegrit și persecutat de toată lumea, că e de prisos, și că nu produce, și n-a produs nimica, etc. Când a onorat D. Ministru Conservatorul cu prezența sa l-am primit (**lucru de notat**) cu *Simfonia Nr. 2 în Re major* de Papa Haydn. Nici mai mult, nici mai puțin, D-nul Ministru mi-a declarat chiar după ce a ascultat Simfonia, că **aceasta a scăpat Conservatorul** de a fi închis, deoarece avea de gând s-o facă. Prin urmare: **Papa Haydn** a scăpat Conservatorul din Iași!!! Împreună cu modesta mea persoană...

Cât timp (8 ani) am stat ca Director și profesor la (139) această școală, am dat în fiecare lună câte o producțiune orchestrală cu profesorii respectivi de la fiecare instrument și cei mai buni elevi din școală, ca și absolvenți, **pe care îi plăteam** din suma de 700 lei anual, [pe] care îi primiam de la Ministerul Instrucțiunii pentru producțiuni, inclusiv producțiunea **cea mare de la finele anului școlar**. La producțiunile orchestrale lunare executam Uverturi și Simfonii clasice de Haydn, Mozart și **pentru întâia dată Simfonia întâi de Beethoven** și Uverturi de Schubert și Cherubini.

Displăcerile și peripețiile prin care am trecut în timpul Directoratului meu, le trec cu vederea. Aceia care au vrut să mă (140) sape (și m-au săpat) ș'au săpat singuri la urmă.

La 1891 (?) proiectul de economie propus D-lui Ministru Arion (care era atunci la Instrucție) – **de unul din colegii mei**, l-a adoptat și Ministrul **Spiru Haret**, așa că mi-am dat demisiunea pe care a primit-o D-nul Ministru **fără măcar să-mi spună un cuvânt de mulțumire**, cum se cădea **după 40 de ani de serviciu**, **unui om care și-a făcut mai mult decât datoria**. Nu era chip să mai stau, deoarece rămăsesem numai cu suma de 350 lei, pensia care mi se cuvenea. Prin urmare îmi făceam socoteala că **chiria** casei unde stătea Conservatorul, trebuiam s-o plătesc din punga mea, pentru a face ca școala să fie îngrijită tot așa de bine,

cum a fost când aveam diurna de Director, subvenția pentru producțiuni ș-o sumă mai mare (141) pentru cancelarie, care toate au fost șterse din buget.

Ce a făcut colegul meu **Musicescu** (care a intrat după mine Director) ca să iasă la cap, nu știu, dar desigur **c'a dat bine din pungă**. Eu mi-am arătat patriotismul, lucrând mai mult de cum eram dator s-o fac, dar n-am avut mijloacele materiale, ca să mai plătesc și pe deasupra.

Peripețiile operei *Petru Rareș*:

Compusă a fost la 1896 și la București a așteptat până la 1900, ca să vadă lumina rampei. Directorul Operei a fost atuncea D-l **Eduard Wachmann**. Cu multă stăruință din parte-mi, s-a dat în fine, **fără a se face repetiții îndeajuns și cu doi novici** – D-ra Aura Popovici și D-nul Rădulescu în rolul lui Marin. Nu s-a făcut **nici cea mai mică cheltuială** de decor sau costume. Cântăreții, corul și orchestra și-au dat multă osteneală ca să mă satisfacă, dar reușita a fost **foarte mediocră**. D-nul Neuwirth nu era omul pentru a conduce o operă și nici zelul său de jumătate de inimă n-a contribuit de loc la succesul operei, din contră: dacă se dădea bine, avea poate mai multe reprize, dar așa s-a reprezentat numai de vreo patru ori și am primit marea sumă de 240 lei (adică două sute patruzeci de lei) și am cheltuit cu drumurile 1300 de lei și cu șederea la București, în două rânduri la repetiții(le) și cu amânările operei. Cu toate aceste ghinioane, tot nu e altă operă românească mai mare și mai bună. Măcar să crape dracul!!!

În timpul războiului de la 1913 și până-m septembrie 1918, n-am mai adaus nimica la memoriile mele, până le-am reluat iar, în (142) septembrie 1918.

Retrăgându-mă la 1901 (la Sft. Dumitru) de la Conservator, mi-am reluat iară ocupațiile mele de profesor particular de vioară și de piano și, dispunând de mai mult timp liber, am compus mai mult (tot ce am scris după op. 24, e scris deja în anul 1901). Numărul compozițiilor e așa de mic, deoarece am obiceiul de a pune (mai ales la **Cântece** sau compoziții mai mici) câte trei (143) pe un opus, deoarece e muzică vocală și într-o formă mai restrânsă. Din acestea sunt cele mai de seamă, scrise în anul 1905, unde a apărut Balada *Sergentul, Pohod la Sibyr* pentru cor și orchestră, Balada *Dochia* pentru o voce de sopran sau tenor cu acompaniament de orchestră. *Pohodul la Sibyr* a fost executat numai de **două ori**, de când e compus. Prima dată la jubileul meu de 30 de ani de activitate, la 5 decembrie 1906 și a doua dată la un Concert de binefacere dat la Bârlad de D-na General **Clotilda Averescu** la care am fost invitat și eu ș'am mers cu fiica mea, Clara. Primirea și succesul a fost cât se poate de călduros din partea publicului bârlădean (asta s-a petrecut în anul 1908, luna martie). Această baladă o dedicasem societății corale „**Carmen**” din București, dar pentru că valorosul său diriginte (care și D-lui intrase în „dedicațiune”) și n-a găsit de cuviință s-o execute măcar **odată** la București (se vede că n-a găsit-o destul de bine scrisă!!!) i-am (144) retras dedicațiunea și am cerut-o înapoi. Mi-a trimis-o valorosul profesor de armonie, D-nul Kiriac, care era acest diriginte **valoros** al societății „Carmen”, cu observația însă, că n-a pierdut speranța că o va executa o dată, „Pohod na Sibyr”, **de mai puțin valorosul E. Caudella**, dar a venit nenorocitul ista de război mondial și n-am avut **deosebita fericire** să-mi aud lucrarea cântată de un cor, ca acel al societății „Carmen” condus de D-nul profesor Kiriac, Directorul său și Orchestra Ministerului de Instrucțiune...

Înainte războiului am mai avut norocul să conduc Uvertura mea *Moldova*, executată de orchestra Ministerului în sala Ateneului din București, la repetiția generală (înaintea unui **alt** numeros public decât acela al Concertelor simfonice date de D-nul (145) profesor D. Dinicu cu Orchestra Ministerului, în zilele de sâmbătă în 13 și duminică în 14 noiembrie 1914), și mă pot fâli că Uvertura *Moldova* a avut un deplin succes la care a asistat și iubitul meu, ilustrul și marele nostru **George Enescu**.

Și această *Uvertură* a avut norocul să aștepte un timp îndelungat până a fost executată în Capitală, ca și **sărmana mea** operă *Petru Rareș*, în urma peripețiilor prin care a trecut.

La 1907, în martie, am scris poema alegorică *Adevărul și Minciuna*, textul de D-na Matilda Kugler-Poni, care însă, încă n-a avut norocul să vadă lumina rampei. Directorul Operetei – Grigoriu – a avut acum câțiva ani, **buna intențiune** s-o reprezinte și (146) D-na Jippa-Abăteanu să cânte rolul Minciunei, dară n-a fost noroc (cunoscutul meu ghinion, observat la începutul acestor memorii), ca și cu altele multe. **Grigoriu** a murit și D-l **Maximilian** care a luat Direcțiunea trupei de operete „**Grigoriu**” a preferat altele, unei lucrări mai serioase. **Cauza n-o știu, dar o ghicesc...**

În anul 1913 (luna decembrie) îndemnat de tânărul meu prieten, literatul și publicistul Octav Popovici Minar am scris *Concertul meu Nr. 1 pentru violină* cu acompaniament de piano (sau orchestră) și l-am dedicat iubitorului mare Maestru, **George Enescu**, care l-a executat într-un Concert din seria concertelor ce le-a dat pentru fondul creat de D-sa pentru tinerii compozitori și un altul pentru cumpărarea unei **Orgi în Ateneul de la București**. Bine înțeles, toate aceste planuri și dorinți au întârziat din cauza teribilului război mondial care a făcut să suferim toți, mari și mici, și care durează deja de doi ani la noi (1916/18) și de (147) patru ani între Germania și Aliați (1914-1918). Să dea Dumnezeu să se termine odată. E vorba de pace propusă de Austro-Ungaria și Germania, dar e slabă nădejde. Scumpetea și traiul greu prin care trecem din cauza războiului sunt mari și grele. Lucrăm cu toții, noi și copiii noștri facem sacrificii mari și foarte cu greu [i]eșim la cap. Am vândut deja bijuterii și fel de fel de lucruri, ca să ajungă, și tot nu ajunge. Și boala iubitelui nostru fiu, George, a costat, afară de marea durere de a-l pierde, peste puterile noastre, așa că am dat aproape tot, ca să ne facem datoria, să fie căutat, fără nici o economie până la sfârșit, când a închis ochii. **Sărmanul și mult iubitul nostru fiu!** Să-i fie țărâna ușoară. **Nu-l vom uita cât vom trăi și-l vom plânge!**

Înainte de acest război îngrozitor pentru lumea întreagă, mergeam în fiecare vară (aproape) la Bruges, pe care l-am îndrăgostit, așa e de frumos, un scump și înfloritor [oraș]. La 1914 a fost ultima dată, iară și a 13[-a] dată. Astă dată, Nr. 13 a fost fatal pentru (148) noi. A început mobilizarea generală, așa și la noi în țară. Am început război în Bulgaria (1913) și așa mai departe până ne-am **vârât și noi capul sub Evanghelie**, adică: **în războiul mondial**. Nu știu, dacă a fost bine sau rău, dară de profitat, n-am profitat, ba **cu mult**, din contra. În fine, asta nu e treaba mea. Diplomații sunt răspunzători. În timpul războiului am fost foarte ocupat cu lecțiunile de vioară și piano. Am avut mulți elevi de refugiați la noi, în Iași. Într-o privire **a fost bine**, dar în ce privește traiul, **foarte rău** din cauză că totul s-a scumpit așa de grozav, fiindcă din numărul de **70 de mii**, populația ordinară, s-a urcat la peste **400.000**. E un miracol că n-am suferit de foamete. Toată lumea a tipat în contra Administrației comunale (și eu nu mai puțin) (149), dară tot n-am

suferit foame, cu toate lipsurile prin care am trecut. A dat Dumnezeu și vom scăpa și de aceste. În ultimii ani, începând de la 1913 în care am scris Uvertura mea *Moldova*, în septembrie a urmat *Concertul I pentru violină* cu acomp. de piano (sau orchestră), în ianuarie 1914 am compus *Idila câmpenească* pentru piano, flaut, clarinet, corn, fagot și contrabas, în foarte scurt timp. Mai târziu am orchestra-o pentru orchestră completă. S-a întâmplat tocmai atunci [câ] D-nul Profesor **Ilie Sibianu** de la Conservatorul de Muzică a exprimat părerea că: Cine mai vorbește de Caudella. E deja de una sută de ani (ași dori să le ajung). I-am dovedit, că încă nu sunt ramolit. Am mai compus și un al doilea *Concert pentru vioară* pe care l-am încercat duminică în 23 (150) septembrie 1918, cu **Maestrul Enescu și care i-a plăcut**. Afară de aceste toate, am mai scris la Brașov o *Romanță*, op. 63. Nr. 2 pentru violoncel în anul 1914, în iulie. În august 1914 o serie de trei și o altă serie, de 4 Melodii franceze, după poezii de **Alfred de Musset și Paul Verlaine**. O Canțonetă *Mimi Pinson*, op. 62, Nr. 4 după **A. de Musset**. Balada *Calafatul* de **Carmen Sylva** (op. 54 în noiembrie 1911), tradusă de Sadoveanu. Un alt *Calafat*, tradus de I. Deleanu (1911, noiembrie), op. 53 pentru cor și orchestră. La 1912 în februarie balada *Peste munți* de D-na **M. Kugler-Poni** pentru tenor cu orchestră. *Rugămintea din urmă*, „baladă” de **Coșbuc** pentru bariton cu orchestră, compusă în mai 1912.

În septembrie 1909, *Quo Vadis* tragedie de tânărul meu prieten **Octav Popovici-Minar**, la care am făcut muzică melodramatică și (151) cântece.

În noiembrie 1913, *La Arme* de **Mihai Eminescu**, „Marseilleza românească” pentru o voce sau cor și orchestră (op. 52, Nr. 2).

La 1915 în februarie, *Ochii* de D-na Ana Conta-Kernbach. Un *Vals* pentru soprano legeră, dedicat distinsei artiste D-na Elena Drăgulescu-Stinghie.

Și încă, afară de toate acestea o sumedenie de mici compozițiuni după poezii de **G. Georgescu-Theologu, T. A. Naum, Eminescu, Octavian Goga, D-na Conta-Kernbach**, ca d.e. Cântecul *Mama* de Carmen Sylva, *Ochi albaștri* de D-na Conta, *Între păsări* de Eminescu, *Pe lângă boi* de Coșbuc care au fost tipărite la **Feder și Mischontznicki** la București și de la care n-am primit **nici un onorariu** decât numai un număr restrâns de exemplare pe care **nu le-am vândut, însă** le-am dăruit, și am trebuit să mă mulțumesc cu **răsplata morală (iară ghinionul meu obișnuit)**, dar numai cu aceasta nu-ți mulțumești stomahul. Adevărat e c-am primit **Medalia: Răsplata muncii**, Cls. I la jubileul meu de **50 de ani** de când am cântat la 1855, la vârsta de 14 ani pentru prima dată la Berlin, în (152), dară eu o numesc „**Medalia pentru munca silnică**”.

A mai rămas să pomenesc de ultimele mele lucrări adică: *Adevărul și Minciuna* Poemă alegorică în trei acte și un prolog de D-na **Matilda Kugler-Poni** scrisă în martie 1907 și o operă într-un act: *Traian și Dochia* de **N. A. Bogdan** din anul 1917 în Aprilie. Asta e penultima mea lucrare mai de seamă și apoi vine al 2-lea Concertino pentru violină cu orchestră în La minor op. 72, pe care, cum am spus, l-am încercat Duminică în 23 septembrie cu **Maestrul Enescu**. L-am compus în iunie și terminat, ca de obicei, în scurt timp. Așa mi-e obiceiul. Nu las să se răcească o lucrare până n-am mântuit-o c’apoi o neglijez sau o las de tot... Balada *Dochia*, op. 47 (cuvinte de D-na Xenopol Riria) și alte (153) cântece hore după A. Cuza, Dragomir (*La arme*), Codreanu, Alecsandri și un *Nocturn pentru piano* au precedat pe celelalte. **Nu cred însă că voi mai avea răbdarea să mai**

scriu încă și altele. Prea am lucrat pentru **barba împăratului și „Zeu”,** că nu merită nici unul. Am să mă fac și eu, ca „Beethoven”, republican!...

Când se va face pace **de care e atâta vorba,** voi continua de a scrie memoriile mele, până atunci, îmi lipsește răbdarea deoarece **prea ași trebui să mă plâng** de modul **mizerabil și neuman** cum suntem tratați, **din toate părțile, și de toți,** care ne **conduc și administreză...**

Am așteptat în zadar și pacea **europeană,** încă nu **s-a stabilit** din cauza **bolceviștilor (sic!)** și a **socialiștilor** care vreau să (154) mănânce **tot** și să acapareze **tot** și lumea întreagă. A da Dumnezeu și nu s-a întâmpla, **c'apoi vai de noi și de lumea întreagă.**

Suntem în 16 noiembrie 1920, ziua unde am reînceput prezentul meu memoriu. Prin război am făcut (nu se poate tăgădui) **un mare pas înainte.** S-a făcut **România Mare,** un lucru care se așteaptă **de 1000 de ani,** să se unească **toți Români sub aceeași coroană.** În fine s-a împlinit acea dorință așteptată de atâtea de **România mună.** Dar vai, cât sânge a fost vărsat și a curs, spre a se făptui această dorință mare și atât de arzătoare!!! Dară s-a împlinit în fine cu ajutorul aliaților noștri: **Francezi, Englezi și Italiani.** Și acuma **marele nostru diplomat D-nul Take Ionescu,** recunoscut de **lumea întreagă ca cel mai mare diplomat,** Dumnezu să-l (155) ajute să-și îplinească dorința sa de a face și **mica înțelegere** între România, Grecia, Polonia, Ceho-Slovacia, Bulgaria și Serbia pentru a forma **contrabalanța** cu puterile centrale. Atuncea **halal!** nu mai avem de ce ne teme. Suntem asigurați pentru tot timpul cât va exista o **România Mare.** Amin!! Să ne ferească Dumnezeu să izbucnească un nou război, c'apoi iar începe danțul și poate mai rău decât a fost. Să nu fie într-un ceas rău că am spus-o. Eu, cu toate că m-am jurat că nu voi mai scrie nimic, fiindcă **lucrezi în țara ta pentru barba împăratului,** tot am mai păcătuit cu câte ceva: o doină (*Ciobănaș cu doruri multe* de D-na Tschaikowski Ionescu), *De mai plâng* romanță de aceeași autoare. Un imn, marș eroic *Lui Mihai* (156) *Viteazu de aceeași autoare.* Un marș al **Ligei populare,** dedicat Generalului **Alecs.[andru] Averescu.** Un **imn belgian** (cuvinte franceze) de Alph. Pokinger. Un *Marș funebru în memoria iubitului și mult regretatului meu fiu, „George”.* *Trei fantezii ușoare pe cântece românești* pentru vioară și piano. Mi s-a propus astăzi (18 noiembrie 1920) de inginerul Savul de a face muzică (melodramatică, coruri și cântece) pentru tragedia *Antigona* de Sophocles. Am primit să o fac, după ce voi vedea, unde trebuie muzică și după ce mi voi face și combinația financiară (!).

Ocupațiile mele zilnice sunt: lecțiunile pentru violină și piano cu elevi **talentați** și mai mult netalentați, dar ce să faci. În loc să tragi din cale afară pe dracul de coadă trebuie să te sacrifici. Pe câți, așa numiți prieteni, nu i-am rugat să solicite (157) pe la D-nii Miniștri să-mi facă **și mie** o pensie viageră de vreo 500 lei lunar, pe lângă pensia mea de 739 lei 60 bani, [pe] care o am ca fost profesor și Director timp de 40 de ani (**adică patruzeci de ani**). **Având însă cunoscutul ghinion,** ca la toate celelalte, se înțelege că nici unul din amicii mei nu s-a ostenit să facă ceva pentru mine. Alții care au casă și moșii au căpătat încă și o pensie de 1000 sau 2000 de lei pe lună, de ex.: D-na Xenopol, P. Poni și una la București de **3000** de lei lunar. Nu contest că și D-lor au meritele lor, însă de ce **tot** la unul și la alții, și nimic la altul care **și el** a muncit **60 de ani,** și a dat dovezi destule că a muncit și nu numai în folosul său personal, dară și în acela al artei în (158) genere. Cred că nimeni în România o poate contesta. Acela ce nu crede **n-are decât să**

vină să se încredințeze, văzând lucrările mele grămădite în lăzi și etajere. Și nu e marfă proastă!!! În fine așa e lumea de când există arta și nimeni nu e profet în țara sa. Așa au pățit-o și artiștii și compozitorii cei mari clasici, care numai că n-au murit de foame în țara lor și după ce au murit li s-au ridicat statue și li s-a făcut busturile. Nu mai departe, marele nostru poet M. Eminescu care a trăit aproape din ajutorul și mila care le-a avut de la câțiva amici care l-au înțeles și au știut să-l aprecieze. Ca Titu Maiorescu și alții din societatea Junimea. Astăzi în 20 noiembrie 1920 am primit de la marele nostru Maestru George Enescu un răspuns la scrisoarea mea, scrisă acum câteva luni, expediată (159) la Paris, trimisă iară înapoi, fiind adresa, adică numai numărul (în loc de 26, am scris 36) greșită. M-am mirat că și la Paris se pot întâmpla de aceste. Credeam că numai la noi, unde am scris tânărului compozitor Alfred Alessandrescu și mi s-a înapoiat scrisoarea că n-a știut Poșta centrală din Capitală unde s-a mutat Conservatorul de muzică și artă dramatică. **Fără comentari!** Să nu se știe unde e o școală a statului. E cam tare...

Luni în 13 decembrie 1920. Sâmbătă în 11 a.c. a încetat din viață la București în urma unui atentat comis la Senat, în ziua de 8 decembrie seara prin o mașină infernală așezată în dosul scaunului președintelui (Generalul Coandă) rănit și el foarte grav, fiind și el în pericol de moarte (ca și mulți alții) iubitul nostru cetățean Dimitrie A. Greceanu, Ministru de Justiție. Tot lașul va purta mult timp doliul în inima sa pentru că nu era om în tot orașul să nu-l iubească și să nu-l onoreze, fiind c'a fost (160) înzestrat cu toate calitățile unui om de seamă și onorabilo și ce e mai ales rar la noi în țară: **era un om nobil onest și integru, bun la inimă și îndatoritor.** Să-i fie țărâna ușoară! Și cu mine personal s-a purtat întotdeauna ca un om corect în toate privirile și de o amabilitate exemplară. N-am decât cuvinte bune în privirea lui și voi avea pururea o amintire cât se poate de afectuoasă pentru regretatul nostru Dimitrie A. Greceanu. Să dea Dumnezeu ca oamenii care vor fi aleși să judece pe răufăcătorii care au atentat la viața atâtor oameni învățați, să-i pedepsească fără nici o cruțare. Să nu le fie milă de **bestiile aceastea omenești**, cum nu le-a fost nici lor milă de oamenii pe care i-a nenorocit... Ce am regretat din suflet este că n-am putut asista la înmormântarea (161) **Cuconului Mitică** (cum îi spuneam eu) deoarece era vorba că va sosi convoiul de la București în gara Iași, luni în 13 decembrie la orele patru și că va merge să depue pe mort cu toată pompa deosebit de mare la Mitropolie și că înmormântarea va avea loc marți la 10 ore (14 decembrie). Din cauza D-lui Ministru Take Ionescu, care vroia să plece numaidecât, **încă luni seara**, înmormântarea s-a făcut **luni seara la 4 ore** la cimitirul **Eternitatea**. Am regretat din inimă că n-am știut schimbarea care s-a făcut și nu m-a avizat nimeni!!

Se vede că mi-a venit și mie rândul! Acum (în 3 martie 1921) de opt zile nu mă simt bine de loc. Inima îmi face istorie. Intermitențe și neliniște mă opresc de la ocupațiile mele zilnice. Poate să fie trecător, dar în toate cazurile e începutul sfârșitului. (162) *Chacun à son tour!* Mai de vreme sau mai târziu. La 80 de ani, poate să se prepare cineva încet, încet, **la voiajul cel mare pentru a nu se mai întoarce.** Mă voi prepara și eu, ca mulți alții care s-au dus înaintea mea și fiind mai tineri decât mine. **Testamentul meu e în regulă. Urmașii mei, soție și copile, nu vor avea nici o supărare. Sunt toate în regulă.** În toate cazurile e mai bine să fiu preparat pentru orice eventualitate, **bună sau rea.** Mai mult pentru **acea rea...** Cum va vroi bunul Dumnezeu. Toate stau în mâna lui și trebuie să ne

supunem... Să vedem. Omul trăiește din speranțe. Îmi va mai da Dumnezeu zile multe?!! Încă nu mă simt așa de slab. Tot mai rezistă organismul puțin. Dar inima nu face ceremonii multe. **Deodată te lasă lat, și basta, apoi!** Alivanta plăcintă și-n groapă pe veci! .....[text întrerupt de compozitor – n.n.]

În luna lui mai, a venit iară după doi ani de absență, marele și ilustrul nostru Maestru **George Enescu** la Iași și a dat patru Concerte, ca violonist ș'a condus orchestra simfonică **George Enescu** la un concert, unde s-a executat *Simfonia eroică* de Beethoven (163), Preludiul din *Lohengrin* de Wagner și Uvertura *Benvenuto Cellini* de Berlioz.

Părerea mea despre aceste Concerte am dat-o la timp în ziarul „**Evenimentul**”.

Să mai spun ceva despre mizeriile [pe] care le tragem ș'acum, încă după 2 ani de pace, e de prisos, deoarece le cunoaște toată lumea. Ocupațiile mele și viața mea e așa de egală în fiecare zi și după același program, că asemenea nu pot spune ceva nou, doară ca să mă plâng de decepțiunile mele și de modul **ingrat** cu care se poartă lumea **tânără** din care fac parte mulți foști elevi și oameni [pe] care i-am protejat la timpul oportun. Dară lucrul e așa de (164) firesc și ordinar că mai bine e să-l ieie cum e și cum nu se va schimba, cât timp globul terestru nu va sta în mișcarea sa. Și apoi, să nu uităm că fanfaronii și șarlatanii au mai mult noroc ori unde vor fi. Chiar și în țările mai civilizate. Prin urmare: trage omule și taci! **Să sfârșesc odată toate necazurile!!!** (20 iunie 1921). (164)

La 21 mai (3 iunie) **am împlinit 80 de ani**. Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat viață până acum și-l rog în **fiecare seară** să trăiesc **cât voi mai putea lucra și susține familia mea**. Dacă nu voi mai putea, să mă strângă de pe pământ, să nu cad nimănuui povară și să-i stau în drum...

A trecut iară un an, cu ale sale peripeții displăcute și cu ale sale displăceri și decepțiuni. Am trecut și în anul 81 al vârstei mele. Să fie cu noroc, dar mă-ndoesc, deoarece e seria cea rea de 7 ani a vârstei în care am intrat. **Cum o vrea Dumnezeu**. În mâinile sale stă lumea-ntreagă și toate insectele ce viețuiesc pe ea. După ce am tras în timpul refugiaților pe care i-a primit lașul cu brațele deschise și tot, ca totdeauna, în detrimentul (165) său și pricopsindu-se **cu cea mai mare ingratitudine**. Lumea venită din Capitală și din toate locurile ocupate, a venit cea mai mare parte **cu bani mulți** în pungă și ne-a scumpit traiul într-un mod **ingrozitor**. Dar ce e **mai rău**, că acum, după doi ani de pace, traiul e mai greu **cu mult** de cum era în timpul războiului, și al ocupațiunii de dușmani!! Nu știu unde vom ajunge, dacă nu se va schimba modul de **a pune în ordine**, în fine, în afacerile alimentelor în orașul nostru, totdeauna sacrificat împreună cu locuitorii săi care erau înainte de război **70 de mii**, în timpul refugiaților **400 de mii** și acum, ca încoronare, cel puțin **150 de mii**. Trăiește dacă poți cu o pensie care n-ajunge și ai îmbătrânit și nu mai poți lucra ca mai înainte. Cei de la cârmă nu se gândesc decât la (166) ei, și cred că dacă trăiesc D-lor în plin și alții au același noroc. Toți au profitat prin război, numai pensionarii care au lucrat și ei **din greu** și și-au sacrificat **viața** și sănătatea, n-au avut nici o înlesnire, **sau prea mică!!!**

Dar ce să mai pierdem vorbe multe și timpul așa a fost întotdeauna la noi: nedreptate, protecțiune (merită unul sau nu) și favoritism. Nici nu mă număr pe mine între nefavorizați. Mă cunoaște lumea din copilărie și știe prin câte focuri și peripeții am trecut până **am ajuns teafăr la 81 de ani**, numai eu știu cum. Când

văd mulți care (cu toată modestia mea) n-au meritele mele și n-au produs în jumătate ce-am produs ei, dară au știut să învântească lucrurile. *Ils ont su faire...* Nu e destul de a ști, dacă trebuie să fii speculant. **Din păcate n-am avut spiritul speculativ**, de aceea am rămas sărac, și voi muri **tot sărac. Așa mi-a fost soarta!** Să aibă măcar **fetele mele** mai mult noroc, dară **n-au avut nici ele**, (167), sărmanele! Trecând la lucruri mai plăcute, să mai vorbim și de păcătoasa noastră de **artă muzicală**, care și ea o duce numai în intrigi și calcule. Există acum în Iași, București și în toată țara, o luptă înverșunată și o concurență nemaipomenită, cum n-a mai fost de când m-am întors din Paris la 1861 (sunt 61 de ani). Nu e vorba, populația a crescut mai mult decât îndoit în timpul acesta. Au ieșit (cu toate că se neagă aceasta) elevi și eleve absolvenți la piano, violină și violoncel, care bineînțeles, și ei la rândul lor, vreau să-și câștige pâinea cotidiană și astfel din an în an, crește numărul profesoarelor și profesorilor de muzică în orașul nostru. Că fiecare vorbește rău de celălalt și se crede mai bun decât el, asta nici rămâne vorba. Elevii spun de profesorii lor (cum am pățit-o eu) că profesorii dau lecții după **metoda veche** și ei după cea nouă! Dară ei **dobitocii**, după care (168) metodă au învățat. Dară Paganini, Chopin, Liszt, Thalberg, Spohr, Rode, Kreutzer, Bériot și alți sute de Maeștri mari, după care metodă au învățat? Cea mai mare nenorocire între tineretul nostru de astăzi e: **fanfaronada și șarlatanismul** și părinții, cei mai mulți, care **habar n-au** de muzică, îi cred și așa merg lucrurile strună, perfect de bine și lumea e perfect de mulțumită și șarlatanii fac parale.

Am asistat în iunie, ca delegat al Ministerului de Culte ș'al Artelor, la examenele de fine de an la Conservatorul de muzică și artă dramatică, parcă Muzica nu e artă? În loc adică, de declamație, și-a schimbat numele, în artă dramatică. **E mai pompos!** Cu părere de rău am putut asista numai la examenul de teorie (169), armonie, violoncel și contrabas, instrumentele de suflare și canto, la clasa D-nei Gemma Mezzetti, cunoscuta și apreciată cântăreață. M-am îmbolnăvit de reumatism și gută și sunt două luni de când nu m-am restabilit încă de tot. Profesoara, D-na Sofia Teodoreanu, ca profesoară și muziciană, e tot așa de bine apreciată ca și D-na Mezzetti. D-nii Profesori: Teodorescu, Roșca, Ionescu, Cirillo și Enciulescu, asemenea fiecare în specialitatea sa. Cum am mai spus, regret foarte mult că n-am putut asista la clasele D-nei A. Burada, D-nilor Mihail, Mezzetti, D-nei Sakelary, D-nului Zadri și la clasele de artă dramatică ale Domnului Director al teatrului Național, Mihai Codreanu. Asemenea n-am putut asista nici la producțiunile date de Conservator la Teatrul Național tot din cauză de boală. Așa e perfida asta de gută! Te roade la os, ca o cârțiță... (170) În fine, așa e soarta omului să sufere și să tacă. Ce a fost mai interesant în cursul iernii, erau Concertele Societății simfonice **George Enescu** (25 la număr) date la Teatrul Național sub dirijarea lui Antonin Ciolan, Directorul Conservatorului ș'un excelent și rutinat muzician. Unul din ultimele Concerte dirijat de renumitul capelmaestru **Felix Weingartner**, Directorul Operei din Viena. Programul a fost: 1. Uvertura *Tannhäuser* de Richard Wagner, 2. *Simfonia a 5-a* de Beethoven, 3. *Simfonia neterminată* de Schubert și...

Într-adevăr că orchestra căpătase o altă turnură și o viață extraordinară sub bagheta eminentului șef, Felix Weingartner. Nuanțarea era de o finețe rară și diferitele timbre ce poate să capete o orchestră sub mâna unui șef de primul ordin, le-a avut toate. În fine, orchestra n-a mai fost de recunoscut. Publicul a fost ca fermecat și noi, de aceeași profesiune, nu mai puțin fără să supere pe acei care au

fost de o altă părere, din ce cauză, se poate (171) ghici... Ce-mi place la ocazii de acestea este: critica categorică, tranșantă, [pe] care o fac niște băieți care de-abia au ieșit de sub mâinile profesorului și n-au încă aproape nici o experiență. Ar trebui să fie mai modești, dar ei cred că au mâncat deja arta cu lingura. Mai stați băieți, mai stați, mai roadeți-vă coarneau. Nu merge așa de ușor cu una, două, mai trebuie multă experiență pentru a putea spune: **știu**. Pot să-mi spun și eu părerea. Înțeleg. Dară mai puțin categoric. Mai ascultați ce spun cei mai bătrâni care au trecut prin aproape toate fazele și peripețiile artei, pe aproape toate terenurile. S'apoi vorbiți și voi, și **tot încă cu modestie**.

Ce a fost iară foarte interesant în luna lui mai, au fost Concertele date de Societatea filarmonică din București sub direcțiunea excelentului șef de orchestră, George Georgescu, care și-a făcut o reputație frumoasă și în străinătate (Paris, Viena, Berlin), unde a fost invitat a dirija concerte simfonice și cu care a avut (172) **mult succes**.

Programul Concertului întâi, la al 2-lea n-am asistat, a fost: Uvertura *Euryante* de C. M. von Weber, Uvertura *Don Juan* de Richard Strauss și la urmă, iară, nemuritoare *Simfonie a 5-a* de Beethoven. Se vede că această simfonie au ales-o D-nii capelmaestri ca un **cal de bătaie** pentru a-și arăta modul cum o interpreta fiecare după cum o simte. Eu însă nu sunt de aceeași părere. **Muzica clasică**, ca și **dramele clasice**, trebuie interpretate în stilul caracterului lor și al epocii în care au fost scrise și nu e iertat de a se introduce nici cea mai mică intenție, licență sau caracterizare modernă, că atunci nu mai este aceea ce a vrut autorul. Fac totdeauna comparația că pe un *Hamlet*, sau vreo tragedie de **Corneille** sau **Racine**, etc. nu poți să-l joci în **saco** sau în **redingotă**, ca pe un Sardou, Ibsen sau Hauptmann, etc. așa și (173) cu capodoperile clasice. Trebuie să le respecti **cu sfințenie**, tradițiunea, caracterul, stilul și epoca în care au fost scrise și sub ce împrejurări au fost inspirate... Asta e **umila mea părere** și cred că nu mă înșel... Găsesc că e o mare greșală a introduce modul modern de a interpreta muzica clasică până după Beethoven. Chopin, Mendelssohn și compozitorii din epoca lor permit mai ușor o licență, dară începând cu vechii italieni, trecând la Bach, Haydn și Mozart trebuie să-i lași cum i-a făcut mama. Cum vrei să-i schimbi în **moderni**, devine muzica lor **schilodită** și cred că e datoria fiecărui artist conștiincios de a-i respecta în caracterul lor, ca pe niște sfinți ai noștri. Ce știe publicul? El, în genere (nu întotdeauna și în fiecare țară) primește cum îi dai, ce-i cântă. Publicul vrea să petreacă. Prin urmare... (174) Ne-am înțeles.

Cât îmi va mai da Dumnezeu zile, voi mai reveni la reflexiunile mele, **dacă voi avea ceva de spus**. Deocamdată, nu mai am ce. Viața e așa de **uniformă și anormală** în timpurile actuale și de **o monotonie** așa de plictisitoare (13 iulie 1922) că mai fac relaș pentru un timp... (20 iulie) dară **afurisita mea de gută** mă roade și mă slăbește într-un mod (de) neiertat. Nu știu, mă-ndoiesc, că-mi voi reveni. Sunt aproape 2 luni și încă nu mă simt în apele mele. Am vrut să merg la Tușnad (lângă Brașov) să stau într-una din casele lui Emma Konya, vara mea (are multe și eu nici una, în 61 de ani de muncă). Dară D-sa văd că după ce a vorbit cu ea, și-a aranjat oarecum, **cum se poate aranja cu (?) ea cineva**, nu mai scris nimic. Se vede că a găsit vreun chiriș mai gras la pungă decât noi, Clara și cu mine. Să-i fie de bine. Nu e întâia dată, că am a face cu ea, și n-am fost mulțumit **de loc**. Prin urmare, (175) s-o lăsăm încurcată. Am scris la Piatra Neamț lui Alberto Cirillo să-mi caute o cameră. A găsit departe de oraș și cu prețul de 1500

lei pe lună. Nu e pentru punga noastră. M-am informat încă la Administrația băilor Oglinzi. Mai scump. Mai așteptăm încă un rezultat de la Câmpulung, în Bucovina. Dacă n-o fi nici aici acceptabil, atunci rămânem frumușel acasă și cu o grămadă de bani în pungă. O mai ajuta Dumnezeu mai departe și fără vilegiatură, cu toate c'avem nevoie (Clara mai mult decât mine, poate) amândoi...

Nu ne mai ducem (24 iulie) la Câmpulung. Nu face să ne mai dislocăm, ca să stăm acolo cu gura căscată și să ne plictisim, cu toate c'am avut nevoie amândoi, mai ales că afurisita mea de **gută și răgușală** nu mă slăbesc. A merge, cât a merge și apoi „basta”! Trebuie să moară omul de ceva. Veșnic nu poate trăi... Prin urmare cum o da Dumnezeu. Eu stau și aștept. Am și multe visuri rele. **Artistul e fatalist!!** (176) Numai să pot lucra, că cu pensia singură, nu putem trăi... Ce mizerie după 61 de ani de muncă!! Toți promet și nimeni nu face ceva! **Fiecare**, prieten sau nu, gândește numai pentru sine, ce-i pasă de un alt muritor. Egoism și iară egoism!!! Astfel a fost omenirea, este și va rămânea. Nimeni nu o poate schimba. **Prea s-a înrădăcinat răul.**

23 septembrie. La 7 a luni au fost trei luni de când am fost bolnav și **încă tot sunt răgușit**. Dr. Solomonici m-a consolat ceva!! că poate să dureze **și un an**. Halal să fie. Am pierdut pecuniar foarte mult. Nu pot da lecțiuni că vorba multă mă obosește grozav. Nu știu ce am să fac. Sunt disperat! Să vedem cu electrizarea ce rezultat voi avea, poate s'ajute Dumnezeu și se îndură de mine, că tare m-am săturat. Nu pot sta fără ocupațiune și lucru, mai ales că **trebuie absolut**. A! dacă ar mai fi vreo (177) pensie viageră!!! Mi-a promis D-na **Zoe Mărzescu** că va face tot posibilul. Numai să rămână regimul liberal la cârmă. A spus: *Ce que femme veut, Dieux veut!* Să vedem: **vediamo, e poi giudichiamo!**

Toți promet, dară nimeni nu se mișcă. *Promettre c'est noble, mais tenir c'est bourgeois!!!*

25 februarie 1923. Au trecut 6 luni de când n-am mai găsit ceva important de notat. Ocupațiile mele au luat iară, slava Domnului, cursul lor. Cu sănătatea stau mai bine. Tot mai sunt ceva răgușit, dar s-a ameliorat, grație electricității. Vorba e mai clară, dară încă nu normală. **A da Dumnezeu, că el e mare și milos!!** Ce m-a făcut să-mi aduc aminte, când scriu memoriile a fost moartea vechiului meu prieten și coleg Teodor T. Burada. A avut 84 de ani. Era cu 2 ani mai bătrân decât mine prin urmare pot să mai aștept (178) să-l urmez în curând. Asta stă în voința și mila lui Dumnezeu! Cum mi-o fi scris, se va întâmpla fără zăbavă. Mi-a părut din inimă rău că n-am putut asista la serviciul bisericesc în onoarea sa la Mitropolie și să-l urmez până la ultimul său locaș la cimitir, dară a fost timpul prea rău și la biserică prea frig, ca să pot sta cu capul gol. I-am făcut în ziatul „**Mișcarea**” un mic ultim adio, [pe] care l-am găsit de ultima mea datorie față de vechiul prieten. **Să-i fie țărâna ușoară! A lucrat și el mult, ca și mine și a avut puțină răsplată pentru munca sa, tot ca și mine.** După ce a murit, **a murit sărac** (cum voi muri și eu) i s-au făcut onoruri mari și binemeritate, dară s-a întâmplat ca și cu marele nostru poet **Eminescu**, că s-a făcut după moartea sa. Așa s-a întâmplat la Paris cu **Molière**, al cărui bust s-a pus [la] **100 de ani** după moartea sa la Academie și lui **Eminescu** [la] 20 de ani după moartea sa, mi se pare la Galați. Sărmanul Burada și-a expus sănătatea și viața sa chiar, cu călătoriile sale prin Palestina, Orient, Boemia și Moravia, Rusia, Muntele Athos și nu mai știu unde..

(179) La toate călătoriile sale lua totdeauna vioara sa care l-a scăpat de mai multe ori din situațiuni grele și periculoase chiar. Era un bun violonist, mai ales când l-am cunoscut la 1861 când m-am întors în țară, după ce mi-am terminat studiile la ilustrul meu profesor **Henri Vieuxtemps**, la care am stat cinci luni. Cu vârsta a neglijat-o și el, cum am făcut-o și eu, ocupându-mă mai mult cu compoziția și el, cu scrierea diferitelor cărți despre călătoriile sale și o *Istorie* mare și completă a *Teatrului din Iași*. Nici el, nici eu, n-am câștigat materialmente vreun lucru. **Toate** pentru **onoare** și nimic pentru **înlesnirea** vieții. Dacă era vorba să trăim din lucrările noastre, **muream de foame**. Așa a fost și în alte țări mai civilizate decât a noastră, unde artiștii și oamenii mari literari de-abia aveau cu ce trăi. **Invidia** și **intriga** au jucat, de când există artă și artiști, pretutindenea un rol mare, de aceea să nu ne mirăm. O excepție mare face la noi marele poet **Vasile Alecsandri** care avea moșia Mircești și Maestrul **George Enescu**, care și el e moșier. Dară încolo nu cunosc pe alții care au avut această șansă afară de **Verdi** și **Wagner** la urmă, când l-a lut Regele Ludovic (180) al II-lea al Bavariei sub protecția sa.

La noi nu te ia **nimeni** sub protecția sa. Aici trebuie să tragi pe dracul de coadă până ce mori. Atunci îți fac paradă. Cât trăiești și **mai ales când îmbătrânești**, nu-și mai bate capul nimeni de [cu] tine. Muncește, dragul meu, până nu mai poți și apoi du-te la **Eternitate** (cimitir), acolo stai liniștit că nu te mai invidiază și [?] prezența nimănu, mai ales **Modernismul și Moda! În toate!** Când vezi tineretul ce drum a apucat (cu puține excepții), te apucă groaza. Nu fac nimic alta decât profită de **ignoranța** publicului în **ale artei**. Cu cât se strâmbă mai mult și e **șarlatan**, cu atât e **artist mai mare**. Să le fie de bine și la artiști și la public. Eu nu pot să fiu așa. Mi-e rușine. Am avut o creștere mai serioasă și profesorii mei **Ries, Alard, Massart** și mai ales **Vieuxtemps** au fost **bărbați serioși și onești!!!** Cu această ocazie voi vorbi și de (181) peripețiile Societății **George Enescu** și Concertele simfonice. Au fost atâtea cabale și intrigi, pro și contra, că, ca rezultat final s-a dizolvat și societatea a încetat Concertele simfonice, **care luase[ră] un avânt foarte frumos**. Dară: „Unde-s bucătari mulți, supă e sărată”, cum spune neamțul! Prea mulți erau care vroiau să joace **rolul principal** și să fie stăpâni absoluți, când alții trebuiau să tacă și să se supuiască și astfel nu merge, nu poate să se înțeleagă, când sunt mulți la un loc. **La noi în țară, spiritul de asociație încă nu e dezvoltat**, mai ales între muzicieni. **Fiecare crede că știe mai mult decât altul și-l poate înlocui**, prin urmare, acesta **nu e mijlocul de a rămânea împreunăți. Inchipuirea și șarlatanismul** domină la noi! Păcat, c'ar fi și mijloace și talente destule (182) ca să facă ceva, dar nu există **înțelegerea și armonia** între oameni, **lucru principal** în afacerile de muzică. Muzica fără de **armonie** și numai **cacofonie** ar fi **prea modernă**. Mai trebuie și ceva care e plăcut urechilor, nu numai **rezonanțe**.

Societatea **George Enescu** care luase, cum am spus, **un avânt foarte frumos**, a fost fondată (sau creată) de Mircea Bârsan (fostul meu elev) și Ionașcu la care s-a asociat mai pe urmă și Romeo Drăghici (tot fostul meu elev). S-au dat câteva concerte, dirijate de Mircea Bârsan, care au reușit prea bine. **Maestrul Enescu** care era în timpul refugiaților și D-lui la Iași, a luat concertele simfonice **sub patronajul său**, a dirijat câteva concerte și astfel întreprinderea puse o bază foarte solidă și atrăsese tot publicul iubitor de muzică **clasică și modernă** într-un mod simțitor. Concertele erau în fiecare vineri la Teatrul Național **arhipline**.

Nu se mai găseau bilete de intrare și devenise „à la mode”, ca și acele din Capitală. (183) Mulți veneau că **le plăcea** muzica orchestrală și alții pentru că devenise „modă” și pentru a fi văzuți. **Așa e totdeauna și nu numai la noi!!**

Tinerii violoniști: **Mircea Bârsan** și **Traian Ionașcu** au plecat la Paris pentru a-și termina studiile, **Bârsan** pentru muzică și **Ionașcu** pentru a face Doctoratul în Drept, așa c’au rămas Concertele sub direcțiunea artistică a lui Antonin Ciolan (și acesta un elev al meu pentru vioară) și sub **patronajul și președenția Doamnei Zoe Mârzescu**, care a făcut **cele mai mari sacrificii modale și bănești**, ca Societatea simfonică ce purta numele **ilustrului și marelui nostru artist George Enescu** să nu se disolve. Orchestra simfonică era formată **grație refugiaților** din elemente excelente și puse din cauza aceasta sub ordinele comandantului militar. Toți tinerii artiști violoniști ca: **Socrate Barozzi**, **Nottara**, **Dorin Dumitrescu**, **Cuclin**, **Caravia** (pianist), **Alfred Alessandrescu** (pianist, compozitor) făceau parte din societate și erau din cauza aceasta, dispensați (184) de serviciul militar, bine înțeles prin intervenirea **Maestrului George Enescu**. În orchestră mai erau și toți profesorii Conservatorului și cei mai buni și apți elevi al Conservatorului. Un timp a luat parte și fostul meu elev, Romeo Drăghici (licențiat în drept) care însă, fiind foarte ocupat cu administrația societății, n-a mai putut urma în orchestră.

Orchestra simfonică era completată până la numărul de 70 de muzicieni (prin urmare o orchestră **mare ca acele din străinătate**) din elemente din Iași și străini, plătiți lunar și concertele mergeau **strună** cu venituri suficiente până ce s-au ivit neînțelegeri și lucruri de concurență etc., etc., **pe care nu vreau să le aprofundez** pentru că niciodată nu poți fi sigur **unde e buba** și concertele au încetat. **D-na Zor Mârzescu s-a retras** de la președenție, **Maestrul Enescu e în America**, prin urmare, **lucrul a adormit**. (185) Aud că profesorii Conservatorului vreau să reorganizeze concertele simfonice, dară fără **o subvenție de la Stat e foarte greu**, fiind mari cheltuieli și fără bani nu se mai face astăzi nimic. Le doresc din toată inima reușită splendidă, dar mă-ndoiesc, mai ales că nu sunt în Iași elemente suficiente (ca număr), **pentru a forma o orchestră bună și completă...** Păcat!!

Pentru a termina paragraful acesta mă simt dator a înregistra, ca **semn de recunoștință**, că **marele nostru Maestru George Enescu** a dat un festival în onoarea mea la care programul a fost alcătuit numai din compozițiuni de-ale mele, între care figura și **primul meu Concert pentru violină cu acompaniament de orchestră** dedicat **Maestrului** și executat de D-sa (sub conducerea mea) **într-un mod admirabil**, cu un succes și aclamațiuni de public entuziasmat (186) și ovațiuni...

În zilele de 3, 4, 5, 6 mai, **marele nostru ilustru Maestru George Enescu**, după ce a fost într-un turneu în America, unde a dat mai multe concerte cu mare succes în New-York, a dat la Iași, la Teatrul Național, patru concerte cu același mare succes ca întotdeauna, când vine la noi. Astă dată l-a acompaniat tânărul pianist **Caravia** care a devenit **sub auspiciile Maestrului** un excelent pianist și totodată un acompaniator ireproșabil. La ultimul concert au executat ambii artiști **Sonata Kreutzer** de **Beethoven**, pe dinafară, lucru care oricum ar fi, **e de admirat**. Pentru **Maestrul Enescu** nu e de mirat, deoarece a dovedit-o la toate concertele, fie ca violonist concertator, fie ca dirigent de orchestră, unde a executat câte 10-12 bucăți pe dinafară și a dirijat 3-4 simfonii și uverturi la fiecare concert, la un ciclu de concerte. A dovedit că are o memorie **formidabilă și nemaipomenită**. Am

spus-o de nenumărate ori, de câte ori a concertat la Iași, că **e un geniu muzical**. E violonist (187) eminent, pianist tot așa de bun și compozitor de un talent de invenție și știință excepțională, rivalizând cu cei dintâi compozitori moderni. Toate compozițiunile D-sale sunt frumoase și sunt deja foarte multe. Având de-abia 42 de ani, are timp să compună încă multe capodopere care vor rămânea o podoabă a literaturii muzicale pe toate timpurile. A terminat acum prima sa operă dramatică: *Regele Oedip*. Păcat că nu e un subiect românesc, dacă ar fi un subiect românesc poate că n-ar avea noroc, ca și operele mele să fie reprezentate, cu toate că Maestrul are un talent mai mare decât al meu și o influență mai mare în societatea noastră. Cât de mare să fie artistul, dar trebuie și o **mare porție** de noroc, ca să renteze în lume...

Astăzi după ce am spus despre concertele și calitățile **Maestrului Enescu** și pe care le-am spus de nenumărate ori la alte ocazii, n-am decât a declara, că nu s-a întâmplat nimic până (188) astăzi, 18 iulie 1923, care să merite o atențiune mai mare, fiind numai lucrături, intrigi și cabale plăcute ce mă privesc și se țin de ghinionul meu, pomenit la începutul acestor însemnări. Oamenii, adică colegii mei din București, toți de la A până la Z, au făcut toate chipurile, ca să nu se reprezinte opera mea *Petru Rareș*. De ce atâta ură nu știu. Cum am spus: Facă și D-lor. Cine-i oprește?

D-nul Scarlat Cocorăscu, care a publicat în „**Adevărul**” un foarte frumos articol în privința acesteia, mi-a scris o scrisoare foarte afectuoasă în care îmi spune că opera mea **trebuie** să se reia (după 23 de ani) și că nu se va liniști până nu va vedea-o iară pe scena Operei Române a Statului. El, care devenind Director general al Operei la început mi-a scris imediat să-i trimit pe *P.[etru]R.[areș]*, (189) din păcate însă a fost îndepărtat **mișelește** din acest post cu toate că a avut contract în toată regula. D-nul George Georgescu, excelentul șef de orchestră, care s-a distins și în străinătate, a fost numit în locul său. Fiind însă șapte capelmaestri la Opera Română, se înțelege de la sine, c’au fost șapte indivizi care au lucrat în contra operei mele și care stă în arhiva Operei **de doi ani**, fără să se gândească cineva la ea. Să vedem acum, ce rezultat vor avea interesul și demersurile D-lui Cocorăscu pentru mine. Mă îndoiesc ca rezultatul să nu fie același. **Sunt prea mulți oameni răi și intriganți** la cârmă, ca să reușească cineva în folosul meu. Vom vedea!? *Qui vivra, verra!*

Suntem la 13 septembrie 1923 și încă nu s-a mișcat nimeni. Intrăm în stagiunea a 3-a de când e opera mea *P[etru] R[areș]* la București și a fost cântată de D-nii Otescu și Alessandrescu, dar rezultatul păreri D-lor încă nu-l știe nimeni. Probabil că va fi negativ. Mă aștept deja cu siguranță la așa ceva. În fine, m-am deprins (190) deja! Să le fie de bine sau de rău, cum va voi Dumnezeu. Am auzit că și D-nul Otescu a scris o operă. Acum e mai sigur însă, că nu se va da a mea. Și D-lui e capelmaestru la Opera românească **a Statului!!** Ce să mai vorbim. Cum a fost până acum, așa va fi și în viitor. Amin!! **E păcat când în țară la noi, ai lucrat sau făcut ceva!!!!** Rămâne tot la dosar sau arhivă!!

De la 13 septembrie 1923 până astăzi în 9 noiembrie 1923 n-a fost nimic mai important de semnalat. Viața din toate zilele a rămas tot așa de monotonă, cu necazurile și cu elevi care-ți rod sufletul De diferite boli în familie, nici nu mai e vorba. Erau de ajuns!!

Interesante în privința muzicii au fost concertele lui George Boskoff, un copil al Iașului care de mulți ani n-a mai venit la Iași. N-a pierdut mult. **Iașul** nu s-a

schimbat, numai doar că după război a sporit populația de la 70.000 la 150.000 de locuitori și că e neglijat de **toți**, de la **cel mai mare** până la cel mai mic. Scumpetea e grozavă și lumea **rea și obraznică!** Ziarele nu conțin decât escrocări, asasinat, furturi, deraieri de trenuri cu (191) morți și răniți și crime multiple! Primăria nici nu-și bate capul și se ocupă de cai verzi pe pereți și autoritățile își caută de **interesele lor personale**, poliția și negustorii își fac de cap și noi aștilalți, suferim. E o gospodărie generală, să-ți pui mâinile în cap. Și apoi, se spune al 2-lea și afacerile neoneste **pe cel dintâi...** Și toate la un loc, rezultatul nenorocitului război! **Să-l pedepsească Dumnezeu pe acel ce l-a stârnit!!!!**

În privința artei muzicale stăm iară **prost**. Rareori câte un concert sporadic, mai mult sau mai puțin vizitat. Concertele simfonice au încetat din cauză de lipsă de mijloace. Are să aibă loc un concert vocal al unei Societăți muzicale din București, sub conducerea Maestrului de Cor D-nul Stoicescu (pe care nu-l cunosc, n-am auzit de el), în onoarea aniversării de 20 de ani a regretatului profesor și Maestru corului Metropolitan. La timp voi relata reușita acestui Concert. Cu această ocazie pot face o mică schiță biografică (192) a fostului meu coleg și urmaș la Directoratul Conservatorului de muzică din Iași. **Gavriil Musicescu** (adică Musicenco) e de origină rusă, născut la Ismail în Basarabia și adus de Episcopul de Roman, **Melhisedec**, în România nu știu cu ce ocazie. Prietenul meu George A. Sturza - Miclăușanu, din ținutul Romanului, mi-a spus odată (e mult de atunci) că a văzut pe băiatul Musicenco (vizitând pe Episcopul Melhisedec la Roman), în casa Episcopului. Cum a venit la Iași, cum a intrat ca cântăreț în corul Metropolitan nu mai știu, atât îmi aduc aminte că a fost primit de tatăl meu **Francisc Caudella** (care era Director la 1864 al Conservatorului în curtea bisericii **Dancu**) ca elev la clasa de armonie, ținută de profesorul **Soltîș** și la clasa a 2-a de violină-violă a profesorului **Gustav Wagner**, atunci înființată împreună cu clasa de declamație, profesor **Mihai** (193) **Galino**, distinsul artist dramatic. Prin Episcopul Melhisedec, **Gavriil Musicescu** a primit o bursă **din partea guvernului rusesc** și a stat **2 ani** la Petrograd, unde a făcut armonia și compoziția cu profesorul Hunke, care era profesor la Conservatorul din Petrograd. Înainte de a pleca la Petrograd, a luat lecțiuni la Hunke prin corespondență. Revenind la Iași a fost numit **prin concurs**, Maestru Corului Metropolitan. Îmi aduc aminte că sârmanul meu tată a fost tratat necuviincios de D-nul **Vasile Alecsandrescu-Ureche** pentru că a solicitat de la el, numirea lui Musicescu. Dumnezeu să-l ierte pe D-l Ureche!!

Și Musicescu a trimes la concursul imnului național, publicat în **Monitor**, ca și noi, cu toți compozitorii din București și Iași, un imn național. Cu ocazia aceasta e interesant să descriu legenda întreagă, tribulațiile și peripețiile prin care a trecut (194) **sârmanul Imn** național român al D-lui **Eduard Hübsch**, atunci la începutul carierei sale, șef de muzică la Regimentul lăncierilor în Iași. Trecut la București a avut câmpul larg și protecțiuni multe prin care a putut ajunge acolo, unde a ajuns... Nefiind **frumos și creștin** de a vorbi **rău de morți**, n-am s-o fac nici eu și am să mă țin în limitele cuvenite de tot ce s-a petrecut, începând cu venirea lui Hübsch la Iași, din Buda-Pesta, ca violonist la Opera italiană, atuncea sub direcțiunea lui Victor Delmary. Vogoridi era caimacan. Ce a fost și cum s-au petrecut lucrurile? Aceasta o păstrez pentru mine. **Eu o știu**. De Vogoridi, Hübsch a fost numit șeful muzicii lăncierilor, care a trecut la București. Scurt timp după trecerea sa la București, s-a publicat concursul pentru un **quasi Imn pentru prezentarea**

armelor. Asta a fost după alegerea lui Vodă Cuza la 1859 ca Domn și după proclamarea Unii a Principatelor: Muntenia și Moldova. La 1858 m-am întors cu părinții mei, după ce am stat 10 luni de la 1857-1858 la Paris până în mai și am luat 20 de lecțiuni de vioară cu vestiții profesori la Conservatorul din Paris **Delphin Allard** și 15 lecțiuni la **Lambert Massart**, recomandat (195) nouă de **Henri Vieuxtemps**, la care am stat 8 zile la el în casă, în proprietatea sa în orașelul Dreieschenheim lângă Frankfurt pe Main, și în care timp mi-a dat în fiecare zi o lecție. Tata avea intenția să mă lase atunci, deja la el, pentru a termina cu el studiile mele, dară **n-am avut noroc.** Vieuxtemps a plecat pentru a 2-a dată în America. (Iară ghinionul meu obișnuit care m-a persecutat de atunci deja.) Și așa ne-a recomandat lui Massart la Paris. Tatăl meu care avea o deosebită simpatie pentru **Allard** m-a dus la Allard, la care am luat **20 de lecțiuni** cu gândul ca în Ianuarie să fiu primit la Conservator. M-am îmbolnăvit însă, încercând la marele magazin de haine „**Au prophète**”, „un coin de feu”, de tifos și așa am stat în loc [bolnav] de „au coin de feu” în pat, 2 săptămâni. Boala mi-a luat tot gustul să mai învăț la Paris și ne-am întors, tata, mama și cu mine în țară și direct la țară la Scheia, în iubita și onorata familie binefăcătoare Costăchiel Sturza, unde fusese tatăl meu profesor de piano și mai mult, prietenul casei timp de 19 ani. Ne-a (196) primit cu brațele deschise. Așa am petrecut până în toamna 1859 la Scheia **într-un adevărat paradis**, lucrând și studiind vioara. După un timp însă, simțeam că nu sunt aceea ce vroiam să fiu, și așa tatăl meu a rugat pe **Cuconul Costăchiel** și pe **Cucoana Catinca Sturza** de la Miclăușani, cumnata D-sale, să permită să mă întorc la Berlin iară cu tinerii mei prieteni **Mitică, Matei și Iorgu Sturza**, ca să mai studiez vioara și să termin cursul de armonie și compoziție cu fostul meu profesor, Carol Böhmer. Boerul și Cucoana Catinca au permis cu plăcere, și ala am avut la Berlin ocazia să întâlnesc pe **Vieuxtemps** la care m-am dus în septembrie, după 10 luni de Berlin și am terminat studiile mele la Frankfurt. Apoi, a venit concertul meu în 11 aprilie 1861 în sala **Pleyel** la Paris etc., etc., restul l-am istorisit pe la începutul memoriilor mele...

Revin la legenda **imnului național**: După ce se cânta la (197) fiecare ocaziune în prima formă, adică: ca un fel de marș triumfal pentru prezentarea armelor. Mai târziu, la 1866, când a venit Prințul Carol de Hohenzollern, ales de Domnitor al României, Eduard Hübsch a fost numit Inspector al muzicilor armatei și suit la gradul de Maior. Și aceste numiri și distincțiuni, au cântecul lor. Mie, mi le-a istorisit **Capelmaestrul Talocici (?)**. **Prin urmare sunt autentice**, dar nu vreau să le mai înșir, tot din cauză că trebuie să lași morții, să se odihnească... Dară acuma, ce-a fost culmea tuturor peripețiilor prin care a trecut **imnul românesc**, este că **marele nostru poet Vasile Alecsandri** a scris cuvintele la acest Imn, pe melodia compusă de un străin și încă ce străin. Hübsch a fost „**ungur și evreu**”. **Tocmai națiunile cele mai urâte de Români!!!** „*Ce n'est pas assez de savoir, mais il faut savoir faire.*” Așa e la noi, în (198) țară. **Trebuie să faci de toate!!** M-a costat **foarte mult** și au trecut **mulți ani** până m-am decis să le spun pe toate, dară **adevărul și istoria** nu cruță pe nimeni... Dumnezeu să mă ierte și pe mine și pe **Maestrul Eduard Hübsch**. (Regret că mă chiamă și pe mine: Eduard!...)

Am citit în „**Mișcarea**” din 23 decembrie 1923, că comemorarea fostului meu prieten și coleg Gavriil Musicescu, dat de D-nul Ștefan Stoicescu (un fost elev al lui Musicescu) cu corul D-sale din București la Teatrul național, dară n-am putut asista din cauza timpului rău și răgușelei mele, și c'a reușit pe deplin. Am avut și

eu onoarea de a sta pe afișul concertului D-sale, dar se vede că un Domn, iscălit sub darea de seamă făcută în „Mișcarea” „**Banca VI**” n-a găsit de cuviință să mă treacă și pe mine (bătrân muzician și compozitor), alături de cei mai tineri. Se înțelege, că unui om ieșit din modă, i se dă cu piciorul. **Atâta pagubă**. Le va veni și lor rândul. Mie mi s-au făcut destule onoruri în viața mea. *Tempi passati*. (199) „La coșniță”, cum spune peticarul din Paris.

Anul 1924

18 ianuarie. A trecut iară un an, ca toate celelalte cu plăcerile, necazurile, peripețiile și decepțiunile sale. Plăcerile și contrariul [sic!] din toate acestea cântăresc **așa de puțin** în cântarul vieții, că nici nu poți să le pui la socoteală. Trec ca o nălucă sau un nour. De aceea nu le socotesc nici eu. Au fost prea puține, ca să le iei în considerare.

În ce privește viața cotidiană, e așa de monotonă și uniformă, că trece și ea neobservată. Întâmplări sporadice artistice sunt aproape zero. Din când în când, se mai rătăcește câte un artist mare ca **Maestrul nostru cel mai mare, George Enescu**, sau unul mai puțin mare, ca **George Boscoff** (tot George și tot moldovean!!), dară ce are a face. Situațiunea în genere și atmosfera nu se schimbă, rămâne aceea din an. Nu vedem nici un progres sau vreo schimbare simțitoare. Tot șarlatanismul, fanfaronada și **afacerile necurate domină**. Viața nu mai are nici o atracțiune estetică și de un sentiment mai înalt și nobil. Numai realismul, egoismul și ipocrizia mai au cuvântul. (200) Talentul adevărat, dară modest, stă la dos și aroganța merge înainte și se ridică la nivelul reputațiunii, poziției sociale și c'un cuvântși ajunge scopul și reușește în tot ce apucă și întreprinde. **Departa am ajuns!!** Și foarte trist lucru și ăla are să rămâie și va merge înainte. Unde sunt timpurile de acum 60 de ani, când m-am întors în țară. Și atunci nu erau toate aur, așa în țară ca și în străinătate, dar nici a suta parte ce e astăzi. Când vezi ce se petrece **în toate**, îți pierzi cumpătul și curajul ș'ar trebui să faci și tu așa **dacă poți**, dară nu poate să-și calce fiecare **pe inimă și conștiință** în așa mod, ca să nu mai joace nici un rol, nici una, nici alta și așa ruginești înainte și ajung **mari** și joacă (201) un rol **important**. N-are fiecare norocul acesta, mai ales eu, care nu sunt născut **sub o stea norocoasă**, cum am spus la începutul acestor însemnări...

19 ianuarie. În timpul vacanțelor de Crăciun am cântat cu fiica mea, Marika, care e o excelentă pianistă și o perfectă deșifrează „**a prima vista**” (nu cum spun mulți, prostește) „la prima **vizită**”. Chiar pe scenă a spus-o un bun artist, altfel. A murit sârmanul într-o vârstă verde, putea să mai funcționeze încă mulți ani. I-am spus eu: Prietene, de ce nu mă întrebi, dacă ai de spus ceva în rolul care-l joci, ce privește muzica, în loc să spui lucrul pe dos și **să te faci ridicol!**...

Vineri 25 (st. n.), / 12 (st. v.). N-am început **bine** anul nou 1924. Întâi că nu sunt **sănătos**. Nu știu ce e. E stomahul, nervii, reumatismul, guta? Sau toate la un loc! Noutăți rele: Moartea (202) prietenului meu Alfred Grünfeld, renumitul artist pianist. A murit acum, în curând, la Viena – adorat și admirat – la 70 de ani de op pneumonie. Mi-a părut din inimă rău. A 2-a noutate rea, e moartea prietenei mele din copilărie – Ana Ries – fiica iubitului meu profesor și al doilea meu tată. Sora prietenului meu, Ferdinand Ries, care a murit și el. Eram de o vârstă. Și a unicului

său frate, Franz, care a mai rămas. Are 6 ani mai puțin decât mine. Erau cinci frați: Ludovic, Eduard, Adolf, Ferdinand, Franz (care mai trăiește și eu un minunat compozitor) și sora lor Ana, care a murit sărmana, acum de scurt timp, la vârsta de 81 de ani. Dumnezeu s-o ierte, era ca o soră pentru mine. Am crescut la un loc, când eram în casa profesorului meu Hubert Ries la Berlin de la 1854 până la 1857 când m-am dus cu tatăl meu la Paris. Mama a venit în urma noastră la Paris, unde am stat 10 luni și am învățat cu Delphin Allard și Lambert Massart și am avut tifos care m-a des gustat de tot de Paris, având în gândul meu să termin studiile mele cu Vieuxtemps unde am și ajuns la 1860, când m-am dus cu Mitică, Matei și Iorgu Sturza și Dr. Câmpeanu iară la Berlin și am mai luat lecțiuni de vioară cu Papa Ries și am terminat compoziția cu Carol Böhmer. Vieuxtemps a venit (203) la Berlin pentru concerte și nu l-am mai lăsat.

În septembrie 1860, m-am dus la el la Dreieschenheim lângă Frankfurt pe Main. Am stat cinci luni cu el, și în februarie 1861 m-am dus cu tata la Paris, unde mi-am dat Concertul la 11 aprilie în sala **Pleyel** (aceste toate le-am mai scris, dară tot le repet și îmi amintesc, cu mare plăcere).

Astăzi 11 februarie 1924 (29 ianuarie stil vechi), sunt mai mult de trei săptămâni de când sunt bolnav de reumatism, gută, răgușală, etc., etc. și mai știu doctorii ce. De câteva zile, mă simt mai bine și voi relua, „petit à petit”, lecțiunile mele acasă. Lumea, prietenii, elevii și elevele s-au arătat foarte amabili și simțitori la boala mea. Le mulțumesc din inimă pentru toate atențiunile generoase ce mi-au trimis și mai ales onoratei Doamne Zoe Mărzescu și fostului meu elev R. Drăghici **plin de inimă și recunoscător** pentru nobilele intențiuni ce le au pentru mine și familia mea. Dumnezeu să le dea bine, sănătate și o viață lungă și fericită la toți care-mi fac bine și se gândesc cu bine la mine. Amin!!

Ceialți care-mi fac și mi-au făcut rău, vor căpăta ce merită. (204) Le vine rândul la toți!! Dumnezeu e mare și drept!!

La 24 februarie (azi e în 28) a fost o lună de când sunt bolnav și stau în casă, fără să dau regulat toate lecțiunile mele măcar acasă. În oraș m-am decis să nu mă mai duc, mai ales că și medicul și familia, și **mai ales fata mea Clara**, nu mi mai permit să dau lecțiuni în oraș. Și soția mea e de părere (mai cu jumătate gură) să nu dau lecțiuni în oraș. Marika nu-și spune părerea, fiindcă nu se amestecă, dar e și ea de părerea Clarei. **Sunt fete cu multă inimă și mă îngrijesc, ca pe un copil. Dumnezeu să le ajute și să le dea bine, noroc și sănătate, că nu prea au nici ele!! Noroc și sănătate!!**

Ce fac eu toată ziua? Treabă, nu prea multă. Mi-a fost rău iară, de vreo două ori. Mi se pare că nici doctorii nu prea știu (205) ce-mi lipsește. E reumatismul, guta, stomahul, inima, amorțeala (adică paralizia coardei vocale din stânga) sau toate la un loc și mai ales vârsta de 82,3/4 de ani. În toate cazurile, răgușala mă supără foarte mult, la vorbă mai multă. Mă obosește când dau lecțiuni, de aceea am mai concediat din ele. Cu părere de rău, fiindcă sunt obișnuit să lucrez. Toată viața mea, începând de **la 20 de ani** am fost foarte activ, prin urmare mi-e teribil, că nu mai pot așa cum aș voi. Dară trebuie să mă supun. Vine un timp când trebuie să te supui și să te gândești, că nu mai ești ce-ai fost și trebuie să te cruți. Mă voi supune și eu, ca alții de vârsta mea și voi face numai ce-mi va fi cu putință. **Dumnezeu e mare și milostiv**. Numai atâta doresc din toată inima, cât voi trăi să pot lucra, să nu mai stau degeaba în drumul oamenilor și să nu chinuiesc prea mult **sărmana (206) mea familie!!...**

2 martie 1924. Astăzi **după șase săptămâni** (fără două zile) am ieșit pe un timp admirabil cu Clara, *garde malada* mea credincioasă (numai păcat, că nici ea nu se simte bine cu intermitențele ei, pentru că prea multe are și ea pe capul ei, cu gospodăria și bucătăreasa care e o Xantipă a dracului), mica mea preumblare prin jurul Medianului Sft. Spiridon mi-a făcut mult bine, dară tot obosit puțin, dar mâncarea la prânz mi-a plăcut foarte bine și am tras și un somn bun după masă.

A da Dumnezeu, **că e bun și mare!!** La noi toți iară sănătate și voie bună, mai ales copiilor, **că lor le trebuie mai ales.**

P.S. 6 martie. Trebuie să mai adaug la cele spuse la 11 februarie că în ziua când s-a auzit (sunt acum 6 săptămâni) că m-am îmbolnăvit, s-au alarmat toți prietenii și foștii mei elevi. Domnul Gică Ionescu (procuror venit din partea Jokei Clubului cu un prezent [premiu] de 5000 lei). D-l profesor Dr. George Bogdan cu 1000 lei (auzise că sunt paralizat!!!). D-nul Weisengrün cu D-na, cu două (207) mii două sute de lei de la banca „**Dacia**”- lubitul meu fost elev, Romeo Drăghici, inițiatorul și fondatorul fondului Caudella pentru a-mi cumpăra o căsuță (slabă nădejde) cu 500 de lei. Generoasa și distinsa Doamnă Zoe Mârzescu mi-a trimis alt car de lemne și o mare cantitate de zahăr. Din alte părți am primit semne de atențiuni și interes pentru sănătate. Lumea s-a purtat, cum nu se poate mai generos și afectuos. Și ieri, în 5 martie, fosta profesoară de canto la Conservatorul din Iași, D-na Jeny Ciolac, acum profesoară la Craiova și Temesvar, mi-a trimis 400 de lei, rezultatul Concertului dat de dânsa cu concursul D-nei Giuriade, directoarea Conservatorului și D-na Kiricescu, născută Popp. Era vorba, ca și profesorii Conservatorului din Iași să dea un festival pentru mine, numai cu compoziții de ale mele, dar a căzut intenția în baltă. Se vede că nu s-au înțeles D-lor între ei. Armonie colegială!!... D-na Ciolac n-a făcut multă vorbă, ș-a făcut treabă, un rezultat splendid pentru care o felicit și sunt recunoscător pentru **nobila și colegiala D-sale inițiativă.** (208)

Summary

Beyond all doubts, the second part of the manuscript *Memoirs* of Eduard Caudella is more interesting, as the maestro deeply involved himself in the Romanian artistic movement of the early twentieth century, in the issues of musical education (in Iasi), in his spiritual relationship with George Enescu, and above all, in the aesthetics matters of the contemporary Romanian and universal music. Caudella's notes lasts to the verge of his death. Therefore, at 80 years old, he could express his joy for having survived enough to see the Great Union of Transilvania with Romania (December 1st, 1918). We may say that the last part of his *Memoirs* is a vivid and painful and relevant picture of the musical life in Iași, which will be very helpful in order to achieve further analyzes and synthesis of the artistic movement and local musical education. From 1913, to 1918, (during World War I), the maestro stopped writing. Immediately after The First World War, Caudella started to write down again, to the thread close to the moment of his death (15 April 1924). Mirror of a dramatic age of the Romanian musical life, the *Memoirs* of Eduard Caudella stands as a staggering document telling about a dynasty of some Romanian high professionalism creators who fought for emancipating the Romanian art, according to the European culture.